

ماهاکاشیپا و ریشه‌های تاریخی ذن بودیسم

علی فرح‌بخش

پیدایش ذن بودیسم، با نام پایه‌گذار این طریقت، بودی‌دارما (Bodhidharma) پیوند دارد. با این حال، سرآغاز ذن، به گوتمه بودا (Gautama Buddha) و تعالیم او (دارما - Dharma) باز می‌گردد. بر طبق گزارشات تاریخی، بودی‌دارما در هند زاده شد. وی به مدت چهل سال، نزد پراجناتارا (Prajnatara) به شاگردی پرداخت و به عنوان جانشین استادش، بیست‌وهشتمین جانشین از سلسله جانشینان گوتمه بودا شد. در خصوص تاریخ و محل تولد بودی‌دارما، نظرات مختلفی وجود دارد، حتا بعضی وی را ایرانی می‌دانند. رد پاین (Red Pine) در گزارشی پیرامون بودی‌دارما، سال تولد او را 440 میلادی، در کانچی (Kanchi)، پایتخت پادشاهی جنوب پالاوا (Pallava) در هند ذکر می‌کند¹. با وجود اختلاف نظرهای تاریخی در خصوص سال و محل تولد بودی‌دارما، در خصوص شاگردی وی نزد پراجناتارا و دست یافتن او به لقب بیست‌وهشتمین جانشین از سلسله جانشینان بودا، تردیدی وجود ندارد. در سنت بودایی، مفهوم انتقال دارما²، در همان زمان بودا پدید آمد. همچنین، شکل‌گیری اولین جرقه‌های سنگه (Sangha) یا انجمن نیز با مفهوم انتقال دارما، توسط یکی از برجسته‌ترین شاگردان و پیروان بودا به نام ماهاکاشیپا (ماهاکاسیپا) (Mahākāśyapa) شکل گرفت. در بررسی زندگی و تعالیم بودا، نام آناندا (Ananda) یکی از شاگردان محبوب بودا، بیشتر از هر نام دیگری شناخته شده است. اما اولین شخصی که توانست جوهره و ذات دارما (آموزه‌های بودا) را کاملاً درک کرده و به جانشینی بودا برسد، ماهاکاشیپا بود. همچنین، وی نخستین کسی بود که پس از درگذشت بودا، اولین انجمن بودایی را تشکیل داد. در فصل ششم سوترای نیلوفر (Saddharma Puṇḍarīka Sūtra) ذکر شده است که بودا، رسالت روشننگری را به چهار تن از شاگردان خود واگذار کرد؛ ماهاکاشیپا، سوبوتی (Subhuti)، ماها کاتیایانا (Maha Katyayana) و ماها مائوگالیایانا (Mahamaudgalyayana). بنابر سنت ذن، ماهاکاشیپا، اولین کسی بود که بودا، جوهر انتقال آیین را به وی سپرد. در روایت‌ها آمده است که بودا، شاگردان خود را فرا خواند، آن‌گاه آرام نشست و بی‌هیچ سخنی، گل سفیدی را در دست گرفت و بالا برد. جمعیت رهروان، در سکوت بودند. فقط ماهاکاشیپا بود که لبخند آرامی زد. آن‌گاه، بودا اعلام کرد که ماهاکاشیپا، به راستی تعالیم او را درک کرده، و آیین را به وی منتقل کرد.

در خطابه‌ی بودا که به موعظه‌ی گل³ شهرت یافته، این‌چنین آمده‌است:

«من حامل چشم دارمای راستین هستم، درک حیرت‌آور نیروانا، حقیقت بی‌شکل، دروازه‌ی آرام دارما که با واژگان و کلمات، قابل بیان نیست و فارغ از متون مقدس است. من این حقیقت راستین را، به ماهاکاشیا واگذار می‌کنم.»

و به این ترتیب، آیین و تعالیم بودا، که در نهایت، ورای تمامی واژگان و کلمات و متون مقدس است، به ماهاکاشیاپا رسید و بعد از او نیز، جوهره و ذات تعالیم گوتمه بودا به بودایان بعدی، منتقل شد. انتقالی که ورای متون مذهبی و کلمات و شرح و تفسیر است. به‌همین دلیل، در سنت ذن نیز، تجربه‌ی طریقت، فارغ از دست‌نوشته‌ها و متون مقدس آیینی، اصلی اساسی شد که بر پایه‌ی تجربه‌ی فردی، استوار بود و هست.

در رساله‌ی نغمه‌ی بیداری⁴ (Zhèngdào gē) اثر یونگ‌جیا سوآن‌جوئه (Yongjia Xuanjue) (713-665 میلادی) – که یکی از شاگردان مشهور هوئی‌ینگ⁵ (Huìnéng)، ششمین پیشوای ذن در چین بود – ذکر شده‌است که بودیدارما، بیست‌وهشتمین پیشوا پس از ماهاکاشیاپا، شاگرد شاکیامونی بودا (Sākyamuni Buddha) و اولین پیشوای طریقت چن (Chan) بودایی بود. در متن کتاب، این‌گونه آمده‌است:

«ماهاکاشیاپا، نخستین بود، و پس از وی، گوهر انتقال آیین، جریان یافت

در غرب⁶، بیست‌وهشت پدر⁷ (پیشوا)، در راه وی قدم نهادند

چراغ راه، از فراز دریا گذشت و به این سرزمین⁸ رسید

و بودی‌دارما، در این‌جا نخستین پدر شد

ردای⁹ او، همان‌گونه که همگان می‌دانیم، شش پدر را در برگرفته‌است¹⁰

و بدینسان، ذهن‌های بی‌شماری، به‌سوی روشنی، رهسپار شدند»

بدین ترتیب، در بن‌شناسی ریشه‌های تاریخی ذن، ماهاکاشیاپا نقش برجسته‌ای دارد. بودی‌دارما، حامل معرفتی بود که از بودا به ماهاکاشیاپا و سلسله بودایان پس از وی رسید. ماهاکاشیاپا را گاهی، «پدر سنگه» (انجمن بوداییان) نیز می‌نامند.

در پایان این یادداشت، نام و شهرت سلسله جانشینان بودا از ماهاکاشیاپا تا بودی‌دارما را می‌توانید مشاهده کنید.

Buddha / Gautama Buddha *

Mahākāśyapa 1

Ānanda 2

Śāṇavāsa 3

Upagupta 4

Dhṛṭaka	5
Miccaka	6
Vasumitra	7
Buddhānandi	8
Buddhamitra	9
Pārśva	10
Puṇyayaśas	11
Ānabodhi / Aśvaghoṣa	12
Kapimāla	13
Nāgārjuna	14
Kāṇadeva	15
Rāhulata	16
Saṅghānandi	17
Saṅghayaśas	18
Kumārata	19
Śayata	20
Vasubandhu	21
Manorhita	22
Haklenayaśas	23
Siṃhabodhi	24
Vasi-Asita	25
Puṇyamitra	26
Prajñātāra	27
Bodhidharma / Dharma	28

پی‌نوشت‌ها:

- 1- مرگ بودی‌دارما احتمالاً در 528 میلادی بوده‌است.
- 2- Dharma transmission
- 3- این سوترا در واقع روایت یک رویداد است که در مکتب ذن، توجه خاصی به آن دارند. این روایت در ژاپنی به nengemishō شهرت دارد؛ به‌معنای تحت‌اللفظی «نشان دادن گل، لبخند زیرکانه»
- 4- Song of Enlightenment
- 5- پس از هوپی‌ننگ، نظام جانشینی در ذن، به سبک و سیاق پیشین آن از بین رفت و ذن به فرقه‌های گوناگون تقسیم شد.
- 6- در این متن و متون مشابه در مکتب چن بودایی، غرب، به‌معنای غربِ سرزمین چین است، و نه به‌معنای متداول امروزی این واژه.
- 7- در ترجمه‌ی انگلیسی متن، واژه‌ی Father آمده‌است.
- 8- منظور، سرزمین چین است.
- 9- در سنت ذن، اعطای ردا و کاسه‌ی استاد به شاگردش، به‌شکل نمادین انتقال دارما درآمد.
- 10- منظور از «شش پدر»، خود بودی‌دارما و پنج جانشین بعدی او است. این پنج پیشوا عبارتند از: 1- هوئی‌که (Hui-Ke یا Hui-Ko) 2- سنگ‌زن (Seng-Tsan) 3- دائو سین (Tao-hsin) 4- هونگ‌ژن (Hung-Jen) 5- هوپی‌ننگ (Hui-neng)

استفاده از این مقاله با ذکر منبع، بلامانع است.